

Bok Yó Kem Tutul
Stories

MANILA LIBRARY

291

P.-291

★★ T b o l i ★★

Bok Yó Kem Tutul

A Book of Stories

Written by

Blina Ugal

and

Sól Lutan

Illustrations

Selected

SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS - PHILIPPINES, INC.

TRANSLATORS

1974

PUBLISHERS

Published
in cooperation with
Bureau of Public Schools
and
Institute of National Language
of the
Department of Education and Culture
Manila, Philippines

0874-200

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second-language learning into two steps—literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in this accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education and Culture of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernacular. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

JUAN L. MANUEL
Secretary

FOREWORD

One of the noble aims of Education is to equip every citizen to participate meaningfully in his society and to share in shaping the destiny of his country. Providing literacy instruction in each man's vernacular is a basic step in realizing this goal. To promote this purpose the Summer Institute of Linguistics works in agreement with and under the auspices of the Department of Education and Culture in the preparation of instructional and supplementary reading materials for the various Cultural Minorities of our country.

The Bureau of Public Schools takes pleasure, therefore, in presenting this volume of literacy materials which is part of its list of approved supplementary reading materials prepared for use by the Public School in the areas using the vernacular of these materials.

LICERIA BRILLANTES SORIANO
Director of Public Schools

PREFACE

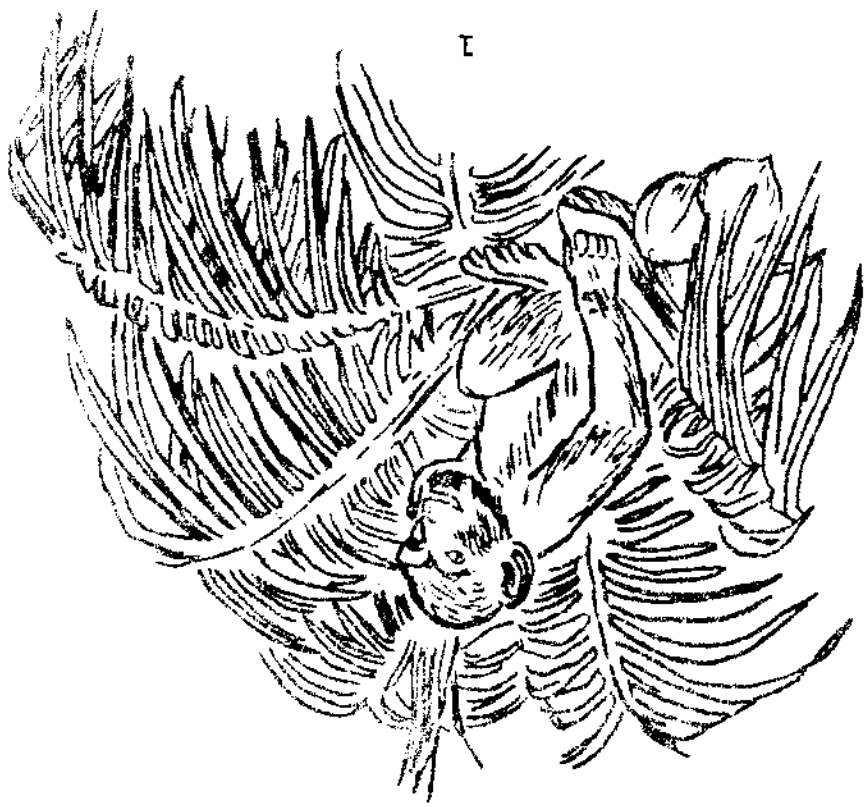
This book was written by Blina Ugal and Sól Lutan during their participation in a Writer's Workshop held at Nasuli, Bukidnon in August 1974, in cooperation with the Summer Institute of Linguistics.

The articles appear first in Tboli. In the second section the same articles appear in Pilipino as translated by Mrs. Edith Guitilen of the Institute of National Language and by Mrs. Loida Torres. It is hoped that this book will help speakers of Tboli increase their skills of literacy and communication as a first step toward developing these skills in the National Language.

In order to read Tboli pronounce the letter e as in the, the letter é as in yet, the letter o as in cough and the letter ó as the Spanish o. The other letters are pronounced as in the National Language.

Bok 56 kem Tutul

Tutul Iwas ne Betel.....	1
Yem Tutul Tuha Logi Nù Lem Bnes.....	6
Tutul Kem Ngà Mangat.....	10
Tutul Tau Wolu Ohuhen.....	15
Tutul Kem Tau Tólóng.....	21
Ang Matsing at ang Uud.....	31
Ang Matandang Lalaki na Nakatira sa Damuhan	34
Ang Kuwento ng mga Batang Nagbabantay sa Bukid ng Palay.....	37
Ang Kuwento ng Isang Lalaki at ng Kanyang Walong Aso.....	41
Kwento ng Magkaibang Tboli.....	45

1

Tutu! I was ne Petel!

Eè sotu hlafulus kun lemuót iwas mkaf etu te hanga basag nee mebel kuled mò angat kenon. Ne deng legen udi yem kkól iwas te yem hanga basag ne tódô gungolen yem mudél, yó monon, Hókem kmitay hanga nebul haha kmantib mata mikong sla. Ne mon iwas, É, tedu kut mudél nii, moen ke senlónem o. Kewót iwas ganag kmolos ebè tonok yó udélen yem igoen kmolos, monon, Nahem na gtek o dé ne te ken uu igou là deng mken hlafulus dou tey sidek kbitilu nii. Ne deng kól bè tonok ne iwas makasen mebel du yem mudél tehe gungolen yó. Laen sem dù tonon tódô keton kem doun koyu gotu lenkaen. Kóyóen ke gchéel tonon okóm là sem dog gchéel tonon du ne là se bud gungolen udélen. Tey, mon iwas, Tedu kmò atul kton te du.

Ne omin iwas mulék etu ta yem hanga basag. Tódô bud gungolen yem mudél tódô senged se yem deng gna monen ebè iwas. Ne tódô kdà mlóy iwas botong kehetlasiken kmolos kóyóen ke hol moni bè yem gunuhen seblà mudél. Bè yem deng kkól iwas bè tonok kulel là bud kudélen. Ne bud nbut iwas bè yó mebel. Tey legen kebel iwas dilô deng sotu udasen kegenen mebel ominen yó he mton du anì monem betel yem mudél. Bè yem kton iwas du tódô kendel tô kenan betel. Ne mon betel, Nahem na hudél o dé. Ne tahu se, omin betel mudél, yó monen, Sok kenem se o béem senfà o tódô hlohem o okóm mahi yem doun koyu wolu lafin fat se bè doli lówóhu ne bud fat se bè doli lówóhu. Ne tahu se nimón iwas yem

mon betel mò du. Ne deng gotu deng yem nmò iwas bè
betel ne bud mon betel, Yó ne hlohem o. Ne tahu se
omin iwas tódô hemlo du.

Ne omin iwas mulék ebè gunuen. Bè yem kkólen ta
tódô kemlok lemen ne wen desen, tenaw yem desen. Ne
deng suloyen bè yó tódô lemnok yem blututen. Ne sónmò
le hentaw du yó kem dumuhen, mon le, Na tedum desem yó
du? Ne omin iwas mudél, monen, Nahen tódô gna kemlok
lemu nim mò do ni ne ominen tódô lemnok yem blututu.
Ne omin le smólók du, mon le, Tedu sem kenem du? Ne
mon iwas, Tek són sem betel du ekimel kenu okóm là
dog senfau du tódô hlohu. Tey nungel yem uu, mon le,
Deng yó se yem desem yó. Ne tódô maun kungol le du yem
klok lem iwas anì monem betel yem tendo fen mudél là

kóen dog matay yem kehlo iwas du mom yó nuhen yem
doun koyu mò salahen lem blutut iwas.

Ne tey sidek kegnóm iwas du abay se laen kô
temngón bulungen yem desen yó. Ne móyónen matay ne
iwas bè mon se yem blututen tey bong abay se tendo fen
lemnok yem betel.

Yó kegen iwas gemnóm yem desen botong sotu
fedyanen kegenen ominen yó tódô matay abay se laen dù
bulung yem desen.

Yem Tutul Tuha Logi Nù Lem Bnes

Yó gunu là moluy du Tuha Logi nù lem bnes abay se sôn lem bnes gunuhon nù. Bè yem klowilen nim Tuha Logi nù lem bnes ni, tay mgel, sôn gel nmoen mnagaw. Ne alì hulung mò stulón bè kem dumuhon na hulung mò smukat. nim Tuha Logi nù lem bnes ni.

Sok gel hendemen mnagaw nim Tuha Logi ni tódô mógów ebè yó kem gunù laen dù tauhon. Ke sok motun bè kem gunù laen dù tauhon tódô ma ke wen ken ne utón tonen. Ne gel niten ebè gunuen yem gel hnagawen. Ne wen se gunuen lem bnes nim Tuha Logi ni okóm là moen nmò nim Tuha Logi ni.

Sotu kdaw deng ali bitil Tuha Logi. Omin Tuha Logi mógów ebè gunù Bong Busaw mni ken, okóm là benlay Bong Busaw du ken.

Sotu kdaw mógów gu lem bnes Tuha Logi, bè yem kógówen wen tonen nuhag téwéng bè yem kogò moni bè tonok. Nim Tuha Logi ni lumun tô wen dwatahen. Ne mon Tuha Logi mò ke nuhag, E nuhag béem nékét o kóe wen hékétu kóm kedeng Bong Dusaw. Ke sok bnogulu u holi muni ani tóbóng Bong Busaw. Abay se nim Bong Busaw ni gel tóbóng ke wen gungolen uni blówón. Ne tahu se bnogul Tuha Logi yem nuhag tódô kéng hekowingem uni yem tey tilob blówón, tódô ket bulul notunen yem uni yem blówón Tuha Logi.

Ne là dogen legen sana yó Bong Busaw. Omin Bong

Busaw mon du mò ke Tuha Logi, Na Sembilà tey tilob yem
blówónem tong gefet béléu ditu bè sentu bulul yem
unihen. Mon Tuha Logi mò ke Bong Busaw, Ke móyóí
bnogulem. Bud mon Bong Busaw, Yó dé wè Sembilà olò
hebogulem do blówónem. Okóm mon Tuha Logi, Là hyu
kebogulem du ke soke nù bè ni. Yó he ke bogulem du ke
sok tlu bulul deng nuléhu. Yó ne, mon Bong Busaw,
Géhéli lemwót ne Sembilà aní géhél bnogulu yem
blówónem ne aní géhél gungolu unihen. Ne tahu se
lemwót Tuha Logi.

Ne tey deng legen ne kewót Tuha Logi ne deng tlu
bulul nulé Tuha Logi. Ne omin Tuha Logi hegnù bè yó
bè getlu bulul nuléhen. Ne e benogul Bong Busaw yem
blówón Tuha Logi. Ne tnù Bong Busaw se bogul bè butù

yem blówón. Tódô bwa tey yê nuhag ne e sensékót le
Bong Busaw yó kem nuhag. Etey, mon Bong Busaw, Hatayu
dou gi tey bong kéngen Sembilá. Ne e lemwót mlóy Bong
Busaw igò nim yê nuhag semsékót du. Yó tey langat Bong
Busaw ne gungol Tuha Logi yem langat Bong Busaw.
Keyaem, mon Tuha Logi, Katem alì sidek kmoem Bong
Busaw mon ke là nékót nuhag kóm.

Tutul Kem Ngà Mangat

Tehe yú kun ekni bè kem tau gnan wen kem lewu ngà mangat okóm ni kem ngà ni hlò libun. Sotu kdaw kun mangat le yó kem ngà wen bnotu nit le abay se mayuk yem tniba yem mà le. Ne tey tilob yem bungu halay mò le. Ne wen ngà gunù snéen okóm nim ngà gunù ni tey geta. Yó boluyen anget. Ne tódô ket hlaful le tendo lemwót yó kem ngà libun.

Ne timbów deng malù hulò ne yem halay gel nangat le deng dô sóól twoguhen yem mò khulóen. Ya tey kehju nawa yó kem tuha le abay se ton le ali tilob yem bungu halay le. Ne laen kò hol kem siten yem

halay le.

Ne sotu hlafus bud le lem wót mangat yó kem lewu ngà. Ne timbów le kól ditu bè yem angat le tô bud keteng le yem dauf ne yem lolol okóm là kô gbek le du. Tódô mgel yó kem lolol aní monem Bong Busaw yem le mafas yem lolol. Ne sónmò le stulón yó kem lewu ngà. Yó mon le, Yéy, moen ni du ke là hyu bud kenteng du nim lolol nii. Ne yó bud mon le, Wen tau hlowon ni.

Ne timbów deng malù legen udi tódô ton le se Bong Busaw mneged gu dlem nbóen tey kalat bong. Ne ya tey klikò yó kem ngà. Ne ominen gefet bè yó bè yem angat yó kem ngà ne tódô monen, Ni temê soging. Ne mon yem ngà twogu, Tolo wen kum soging he temê.

Ne bud mon Bong Busaw, Sok là mớ̄yô yu ma du ni soging
ngem kà nséku kuy. Ne tahu se omin le ma du yó kem
lewu ngà. Ne tódô keteng Bong Busaw bè sigel yó
kem ngà ne tódô suen lu lem kalat. Ne tódô niten
lu lem wót, laen kô dù monen.

Ne timbó̄w deng malù mayuk udi yem lan le ominen
mon du yem ngà libun twogu, Tagad he temê tolo
geskét nomongu. Tahu se nen ne bud mdà Bong Busaw
anì monem ma le yó kem bungu basuk mò hsù le lem
kalat Bong Busaw. Ne bud ton le yó kem bungu sobuy
bud mon le mò ke Bong Busaw, Tagad he temê tolo
btang swat me. Ne tahu se bud mdà Bong Busaw ne
bud na le yem bungu sobuy bud sù le lem kalat
Bong Busaw. Sónmò Bong Busaw tendo mon du, Tey le

blat nim le temê.

Ne timbów deng ali wen ne yem sù le lem kalat
Bong Busaw deng tey blat ne yem nbóen. Ne eles le
stulón yó kem lewu ngà, yó mon le, Sok wen ton te
yó kem koyu kogò hol te hetlasik mogot ani wen lan
te gewà. Ne tahu se omin le moni bè yem bekug nù
te lan hol lemolo laanen se Bong Busaw ne tódô le
téwéng yó kem lewu ngà. Okóm là kô dog tngón Bong
Busaw du ke deng le hewà yó kem ngà. Ne tódô hekteng
Bong Busaw kóyóen ke géhéel kól bè gunù abay se ali
blat yem nbóen. Yó tendo mon Bong Busaw, Tey le
blat nim le temê. Okóm là dog gungol Bong Busaw du
udél yó kem lewu ngà hendem Bong Busaw deng le tungô
yó kem ngà.

Okóm ni kem ngà deng le sana kól bè gunù le yéen.

Ne timbów moni bè gunuen Bong Busaw yó udélen monen, Yó tuha libun nogotem aut. Ne tahu se omin yehenen mogot yem aut yó. Mon tuha libunen monen, Tedum muhem ali mit du yó dum tey basuk yóó. Ne mon Bong Busaw, Dê monem dé tuha libun déke tiked nim kesdóu. Ne ominen kól ta Bong Busaw tódô tnga, Étey, mon Bong Busaw, Deng le gotu hewà yó kem tey tilob sdô nitu eginu. Ne tódô olo Bong Busaw henà.

Tutul Tau "Tolu Chuhen

Nim tau wolu ohuhen ni gel mógów elem tuduk.
Èè yem kógówen elem tuduk gel mung du yó kem ohuhen.
Sotu kdaw tungô lem tuduk nim tau wolu ohuhen ni,
okóm mung du yó kem ohuhen. Ni kem chu ni hnò
kemgis ne lembang lówó le snéen. Fat libunen ne
fat se logihen ni kem ohu ni.

Ne deng hulô ne gunuhen sdef kdaw ne móyónen
tógó kenen. Yó gel nmò yem ohu ali bong bè kdéen
són moen mokol bè tonok. Èè nim kokqlen lem tonok
yem ohuhen ali bong són moen tenga yem tau funen.
Ne monen, moen kut mokol yem ohu yóó.

Timbów tógó kem yem tau mfun wolu ohuhen ni

ominen mken. Ne gotu hen--óten yó kem ohuhen.
Tahu se mógów le eklohoken yó kem ohuhen. Ne gotu
senket henkenen lu. Bè yem kken ni kem ohu tódô
henslò le mken yem ken le. Ne là dogen legen sana
deng kken yó kem ohu. Ne timbów deng kken le omin
le gotu lemwót yó kem ohu bud le mokol lem tonok.
Tódô sentóbóng le mokol talak lósól yem lowig yem
fun le. Là kóon dog legen sana kemifus kulu kenelem
yem sol. Bè yem kokol le ni tódô bayà yem fun le,
là dog benólówen kul. Tódô olohen temngel nmò yó
kem ohuhen ne són moen hedem snéen. Yó henderien
monen, Ke yó dur tolo wen dù kdaw hyu nawahu tódô
mulék ni. Okóm ni laen dù gmou abay se deng nbuten
kifu.

Là ne deng kken yem tau wolu chuhan yó ne deng
nelem ne yem sol nokol yó kem ohu. Ne leawót yem ohu
bong mengesan yem funen. Ne awól yem fun le yó,
Moan de ke mengesan o? Okém lóúô són moen menges
yem ohu bli bong ni keni. Yó hendem yem ohu bong ni
anì nógów elem yem sol nim funen. Tínlów taahas
menges yem ohu bong ni tódô nengæn yem sning yem
funen etu lem sol. Ne leawót yem fun le malù likò
abay se nbuten kifú ne gu lem dlag. Ne timbów deng
kól lem sol yem sning yem fun le ni kem ohu omín le
sulék menges yem fun le. Yó kóyô le ke leawót yem
fun le elem yem sol nokol yó kem chuhan. Ne tahu
se leawót yem fun le elem yem sol. Ne tódô gungolen
yem taaba obè yem sotu bulul. Yó utóm yem taba le,

monen, E wè ke lemwót ye mit ye lut tólón mò tólón du. Ne bud malà yem sotu, monen, E mit se du. Ne bud tmaba yó kem dumu bulul, lemwót tekuy ne. Bud mon yem sotu bulul, E yó o ne.

Ne tey klikò yem tau fun ohu. Ne mofok klutay yem tau fun ohu ni mò limónen bè bak yem sol. Ne ominen nù ditu lem yem sol ne hembong ofi snéen abay se malù lamang lem yem sol. Ne lemwót yó kem ohuhen gotu lemfen gu hilol bak yem sol.

Là ne legen udi tódô gungolen yem tey lembeng muni legdeg nganggen muni legdeg efet moni bè bak yem sol. Ne e dealu sotu ohu libun ne tódô gungolen langat yem busaw nganggen lemangat efet là buden mgel. Ne legen udi bè yó tódô gungolen sotu legdeg

moni ebè yem bak sol. Bud demlu sotu ohu logi
tódô gungolen tum lengat bud ngangen lemgat efet
là buden mgel. Tódô suloyen buteng unihen mékét
tau yó kem ohu. Yó kem nékét le ni busaw tô ne e
msék yem fun ohu. Ne sôn yem muni bè yó yem ali
geta bè yó kem busaw. Ne sôn demlu yem ohu bong
bélê le. Tódô gungolen yem tey lemgat bong ngangen
lemgat efet là buden mgel.

Là ne tanay klóót hefét lem dlag. Tódô hyu
hegnómen du yem tau fun wolu ohuhen yó koni. Monen,
là mataye ilóu, ne gkoduhen yó kem ohuhen. Ne
ominen hambuk yem bulungen yem tau fun ohu ni
abay se là buden tô mgel. Dalang se yó kem ohuhen
là bud le heknod tô le tawan bè yó kem busaw. Ne

timbów deng kehebukén yem bulungen omin le yó he
bud kemgis yó kem ohuhen ne delang se yem tau fun
ohu.

Là ne mwas ominen yó he hewà yem tau fun ohu.
Ne tódô hetifes lemwót mulék yem tau wolu ohuhen.
Ne tódô sôn kógówen yem tau fun ohu. Hlós là buden
mógów clem tuduk deng medlà.

Tutul Kem Tau Tólóng

Yam lewu tau syehen tólóng ne mayuk bè kem
tuhaher yem libun. Okém yem logi deng matay yéon
ne maen. Ne mayuk bè kem
dumu gunù snéon yem gunù
le.

Sotu kifu bè yó das
blutut yem libun, móyónen
sut yem ngacn. Ne tódô
suloy le buteng là tungô
yem lewu le yó. Deng sut
yem ngà yem libun deng

kafi haya. Bè yem ksut blutut nam libun tey sidek
kegnómen du yem yehenen abay se laen dù hutónen yem
libun meslóng.

Timbów btik hlafuls mon yem logi mò ke yehenen,
Hangatem o ke ni ne tengel blatiku lem tuduk. Déke
wen sdô bkó blatiku mò utónem yakà lomihen sut
blututem. Yó no, mon yem libun, song du ke bái
hegen kut yake denge mgel. Là gi, mon yem logi,
hol talak kemdaw kkólu.

Tahu se lemwót yem logi. Deng lewu bulul ne
hnuléhen hol kól bè yer gunun seblè suféng lungun
yéen ne maen. Ominen tmba monen, ù yê ne mà, dnumu
ye do towuhem ke kimel. Tahu se tódô gungolen tum
teaimul tlem lem sbong kéng mfukem bak lebwon. Yó

utóm yem tísulen monon, E kímél me he. Ne ominen
hlós yem logi temngel blatik yó. Song kól lem tuduk
deng talak kendaw. Là bud sgaqawen du ne mulék
abay se deng ukol ne kdaw lalen là deng temngel
blatiken yem logi yó.

Ne e talak kendaw sôn moen temngel ebak sut yem
libun nganggen ne tek sdifu ne dù kdaw. Ne e demsù
silang kdaw tógô smilâ ta doun bnes. Sôn moen mon
du yem libun, Téhen kut tau ni dou. Là ne deng
nbuten kifu là dogen kól yem logi. Tey, mon yem
libun, tahu là kólen ilóu tau yó. Ne sôn moen
mdâ wek te kuluhen yem libun yó ne mdâ libonen.
Malù gefet béléen klikoen ne ominen kenteng eta yem
aut. Deng yó ne ominen hembón yem ngaen ne mkaf

eta bè bnalay yem gunù.

Ne deng malù legen udi knuen ta yem bnalay ne ominen tembena nawa buteng. Ne kogol yem tembena nawa buteng yó tódô gungolen yem muni lesbeg gu bak sut. Ominen temngel bè yem sol beng yem libun. Tódô tonen yó kem lewu lungun tau matay helugod gulaan gdek tedól. Omin le mudél mon le, Yô nui keni kô? Ne tey klikò yem libun lomi sut blututen yó. Nalu udélen, monen, Hó ni o nù ta bnalay. Omin le bud mudél yó kem lungun, mon le, Dnumu mc u. Igò yem tey sidek boo tendo gungef yem libun gu bè yó kem lungun.

Lemwót yem libun sentulónen yem swaten, monen, E swat hol tnóbóngem o. Kesok le tmaba yó kem lungun

yó holi temimul, monem, tolo temutù ngau he. Ne
ominen lemwót yem libun igoen hembón yem ngaen.
Yó lanen kemolos bè yem tud desyung lem gunù. Timul
óyô yem libun deng kól laen ominen lemwót mlóy.

Timbów legen udi kewót yem libun omin le traba
yó kem lungun nù talak seel mon le, E yô mógówi
edini nem e hbong kum ofi. Ne ominen temimul yem
swat, nonen, Tagad he tolo temutù ngau he. Bud
legen udi bè yó bud traba yem lewu lungun. Ne bud
mon yem swat, Tolo temutù ngau. Ominen mon du yem
lungun yó, Dilô sunđu yô du yem mudél ta bnalay
yóó. Ominen teangel eta yem lungun, nonen, Na,
són swat nim nù bè ni nai. Omin le lemwót kentes
ni kem lewu lungun là hol udél le, Ni boohen, ni boohen.

Ne deng tlu bulul hnulé yem libun lanen mlóy
tô melo etu bè kem tuhahen. Ne là dogen legen sana
yó lu yó kem lungun. Tolo lel yem libun kmitay
bè kitay ta yem hitok. Hol hargus se kkitayen
yem libun kól le se bè kilil yem hitok yó kem lungun.
Ne ominen kempteng du yem kitay nim libun. Ne e
hebetik yó kem lewu lungun tódô le gdek lem hitok
hlós gunu le nù yó kem lewu lungun. Temaitas le tô
hekgis yó kem lungun tónódónem kô le bud gdó yó kem
lungun.

Timbów là buden gowà yó kem lewu lungun omin yem
libun bud lemwót. Tódô heganag abay se deng ali
miteg. Ngangen mógów efet kól bè maen ne yéen. Ne
tey ketnga yó kem tuhahen, mon le, Moen ke mógówi

kifu? Mon yem libun, Tey hlayamu tô nsék le o yó kem lewu lungun. Tey; mon yó kem tuhahen, là sek yó de deng tô hatayem uu. Okóm ni, béi bud mulék. Tahu se, mon yem libun, là kóe bud mulék ne dini ne gunuhu nù.

Ni se tutul bè kem tau tólóng bè kem tau gnan ekni.

The following section contains the same articles which you have just read in Tboli. These are in Pilipino as translated by Mrs. Edith Guitilen of the Institute of National Language and by Mrs. Loida Torres. It is hoped that this will be helpful to teachers, students, and any others who aim to achieve bilingualism among the Tboli people.

Ang Matsing at ang Uud

Isang umaga, umakyat ang matsing sa puno ng niyog para humanap ng uud na makakain. Pagdating niya doon sa taas, narinig niya ang ganito, "May nakita akong umaakyat na hita na may balahibo, malaki ang mata at buntot ay namamaluktot." At sinabi ng matsing na, "Ano ba ang pinegsasabi dito? Bakit may nagrereklamo ng tungkol sa akin?" At dahan-dahan siyang bumaba sa puno. Habang pababa siya sinabi niya sa kanyang sarili na, "Nagmamadali ako para kainin ka. Hindi ako nag-agahan kanina at talagang ako'y gutom na gutom". Pagdating niya sa lupa, naghanap siya pero wala siyang makita sa taong narinig niyang nagsasalita. Wala siyang nakita kundi ang mga dahon ng niyog na nababaligtad. Naghanap siya nang naghanap dahil gusto niyang makita ito ngunit wala na siyang narinig pang ingay. "Marahil ay tao," sabi ng matsing. "Pero ano ang kailangan ko para makita 'yon?" At muling umakyat ang ito sa puno. Nang makaakyat siya doon muli niyang narinig ang nagsalita. Pagkarinig niya ng ingay ay dali-daling bumaba sa pag-aakalang makita na niya ito at malaman kung saan nanggagaling ang ingay. Pero

pagbaba niya nawala ulit ang boses. Hinanap niya ulit. Naghanap siya ng higit na isang oras bago niya nakita ang uud na cumagawa ng ingay na ito. Nang makita niya gustong-gusto niyang sakmalin agad ang uud. Sinabi ng uud na, "Hayaan mo muna akong makapagsalita." Pinabayaang nga ng matsing at ganito ang sinabi ng uud. "Kung kakainin mo ako huwag mo akong ngunguyain. Basta lunukin mo lamang ang buong katawan. Pagkatapos, kumuha ka ng walong dahon at ilagay mo ang tig-aapat sa magkabila ng aking katawan. Sinunod naman ito ng matsing. "Ngayon, sabi ng uud, puwede mo na akong lunukin." At linunok nga siya ng unggoy.

Umuwi ang unggoy sa kanyang bahay. Nong siya'y papaakyat sa kanyang bahay sumama ang kanyang tiyan at siya'y nagkasakit ng malaria. Pagkaraan ng isang araw, nagsimulang lumaki ang kanyang tiyan. Nagtaka ang kanyang mga kasamahan at tinanong nila ng, "Aba, ano bang sakit mo?" Sinabi ng matsing na, "Una, ang aking tiyan ay sumakit. Pagkatapos, bigla na lamang na lumaki ito." Tinanong sa kanya na, "Ano bang nakain mo?" Sinabi ng matsing na, "Kumain lang ako ng uud kahapon, at hindi ko ito nginuya. Linunok ko lamang." "Aba'y napakatenga mo," sabi ng kanyang mga kasama. "Iyon pala ang dahilan ng iyong sakit." Narinig nila ang-ingayang uud sa tiyan ng matsing.

Hindi ito namatay at ang dalang sinabi niyang ilagay na matsing sa kanyang l. tiyan ay para mayroon siyang gagamiting pugad sa loob ng tiyan niya.

Masana ang pakiramdam ng unggoy at hindi niya alam kung ano ang gamot sa sakit na iyon. Habang lumalaki ang uod ay lumalaki rin ang tiyan niya. Pagkaraan ng isang linggo, namatay ang unggoy dahil walang gamot ang kanyang sakit.

Ang Matandang Lalaki na Nakatira sa Damuhan

Kaya siya tinatawag na matandang nakatira sa damuhan ay dahil sa damuhan lamang siya tumitira. Ang kanyang gawain ay pagnanakaw. Marunong siyang makiusap sa kanyang mga kasama at marunong talaga sa pandaraya ng mga tao.

Ang nasa isipan ng matandang ito ay ang gawain niyang pagnanakaw lamang. Papasok siya sa mga bahay at titingin ng mga pagkain o di kaya'y ulam. Pagkatapos aakyat niya ang bahay na 'yon at nanakawin ang mga pagkain na ito at dadalhin niya sa kanyang bahay. Ang bahay niya gaya ng nasabi ko ay sa damuhan lamang at hindi siya nagtatrabaho.

Isang araw, gutom na gutom ang matandang ito kaya't pumunta sa bahay ni Malaking Ispiritu para humingi ng pagkain pero hindi siya binigyan ng Malaking Ispiritu.

Habang siya'y naglalakad, nakakita siya ng bahay-pukyutan na nakabitin sa isang punong kahoy na

mababa. Sinabi niya sa mga pukyutang nakatira doon na, "Huwag ninyo akong kakagatin. Mamaya ipakikilala ko kayo kay Malaking Ispiritu at siyang inyong kakagatin. Ngayon pupukpukin ko ang inyong bahay at kayo'y mag-iingay lahat, Alam ninyo si Malaking Ispiritung ito ay matulungin kung makarinig siya ng mga ingay na gaya ng ingay ng gong." At sinimulan niyang paluin ang bahaypukyutan. Nag-iingay ang lahat ng pukyutang naroroon at napakalakas na para ngang gong. Nakarating ang ingay na ito sa taluktok ng mga bundok.

Hindi nagtagal ay dumating si Malaking Ispiritu doon et tinanong niya ang matanda. "Aba, kaibigan. Napakaganda ang tunog ng iyong gong. Naririnig kahit sa aking tirahang nasa kabilang bundok." Sinabi ng matanda kay Malaking Ispiritu na, "Kung gusto mo ay patutunugin ko ulit." Sinabi naman ni Malaking Ispiritu na, "Magaling, kaibigan. Ako na lamang ang pagpapatunog sa iyong gong." Pero sinabi ni Malaking Ispiritu na, "Kaibigan, hindi mabuti kung patutunugin mo habang ako'y narito pa. Papag makita mong nakaakyat ako sa tatlong bundok na 'yon seka mo na patutunugin." "Tuwedo," sabi ni Malaking Ispiritu. "Dalian mo lamang." Nagsimulang umakyat ang matandang lalaki sa mga bundok na 'yon.

Pagdating niya sa ikatlong bundok, namahinga siya.

Ngayon, pinalo naman ni Malaking Ispiritu ang bahay-pukyutan at linakasan niya itong mabuti. Maya-maya ay nagsilabas ang mga malalaking pukyutan at sinimulan nilang kagatin ang Malaking Ispiritu. "Aba," sabi niya. "Mamamatay ako dito. Isang malaking kasinungalingan ang sinabi sa aking ng aking kaibigan." Tumakbo siya ngunit sinundan pa rin siya ng mga pukyutan at pinagkakagat. Sumigaw nang sumigaw ang Malaking Ispiritu. Narinig ito ng matanda at sinabi niyang, "Iyon ang bagay sa iyo. Napakasama kasi ang iyong gawain kaya ka kinakagat ng mga pukyutan.

Ang Kuwento ng mga Batang Nagbabantay
sa Bukid ng Palay

Nuong unang panahon may dalawang batang babaing nagbabantay ng isang palayang bukid. Isang araw ay naisipan nilang magdala ng baong pananghalian sapagkat may kalayuan ang nasabing bukirin. Napakaganda ng mga butil ng palay. Duon sa bukid ay mayruong silungan na mataas. Ang taway dito ay pansamentalang silungan. Tuwing umaga ang dalawang batang babaing ito ay nagbabantay ng palayan.

Ang mga palay ay nagsisimula nang magkuley ginto. Siyang siya ang kanilang mga magulang sapagkat sa pakiwari nila silay magkakaroon ng megandang ani dahil maganda ang kanilang bukirin. Bukid sa rito'y wala silang natatanaw na maraming maya.

Isang umaga, pagkadating ng dalawang bata sa bukid upang muling magbantay sa hinila nila ang tali ng kawayang taga-gawa ng ingay. At gayon din ang tali ng papel na nakasabit sa palayan, ngunit sa

pagkakataong ito ay hindi nila ito mahila. Ang tali ay parang napakabigat at marahil ay ito'y hinahawakan ng malaking espiritu. Kaya't ang dalawang bata ay nagsimulang magusap. Ang wika nila, "Ay naku, bakit kaya bumigat ang paghila sa tali? Ah, marahil may nagbibiro sa atin."

Mayamaya'y natanaw nga nila ang "Malaking Espiritu" na umaakyat buhat sa silong na may dalang malaking basket sa kanyang likod. Gayon na lamang ang takot ng mga bata. Nang ito'y makarating sa itaas ng silungan na kinalalagyan ng mga bata ito'y nagsalita, "Mabait, mga apo ang isang saging." Sumagot ang nakatatanda sa dalawang bata, "Mayruon po kaming ilang saging dito, Ingkong." Nagsalita uli ang malaking espiritu, "Pag hindi ninyo kanuha ang mga saging na ito, maghintay kayo't kakainin ko kayo." Kaya't napilitan ang dalawang bata na kunin ang mga saging. Pakatapos nito'y binilangin ang malaking espiritu sa braso ang dalawang bata at sila'y inilagay niya sa kanyang dala-dalang basket. At sila'y ipinagsama niya na walang kakibo-kibo.

Nang sila'y makalayo-layo na ang nakatatanda sa mga bata ay nagsabi sa malaking espiritu, "Hintay, Ingkong, naiwan ko ang aking hikaw." Huminto si Malaking Espiritu kaya't ang ginawa ng dalawa ay

namitas ng mga kalabasa at isinilid sa basket. Maya maya'y nakakita na naman sila ng ibang uri ng mga kalabasa kaya't sika nila, "Hintay, Inkong, nahulog ang aming suklay." Tutuo nga, huminto na naman si malaking espiritu at namitas ang mga bata ng mga kalabasa at inilagay nila ang mga ito sa basket. Walang nasabi ang malaking espiritu kundi, "Ang mga batang ito lubhang napakabigat.

Kaya nga't bumigat nang bumigat ang basket na dala dala na espiritu. At nabuo ang isang balak ng mga bata, "Oras na tayo'y makakita ng isang nakalawit na sanga sa daan, bigla tayong lalambitin upang nuon tayo'y makalaya, Hindi nga natagalan ay may nadaanan silang mababang sanga at kinailangang yumuko ang malaking espiritu. Ito'y sinabayan ng dalawang bata ng pagbitin. At hindi ito namalayan ng Espiritu. Wala siyang kaalam-alam na wala na sa likod niya ang mga bata. Ang buong akala niya ay nakatulog lang ang mga ito.

At nakuwi ang mga bata sa kanilang tahanan.

Nang dumating si malaking espiritu sa kanyang bakuran ay tumawag sa kanayang asawa, "Daliin mo, ilagay mo ang hagden." Ang sagot ng asawa niya,

"Ano ang gagawin mo sa mga kalabasang iyan?" Masyado ka namang masalita, asawa ko, ang sabi ng malaking espiritu. Baka ito'y hindi maibigan ng mga baboy na dala dala ko. Pagkaakyat niya sa bahay ay nagulat siya, "Akalain mo wika ni malaking espiritu, nakalaya ang magagandang baboy na yaon." At nalungkot ang malaking espiritu.

Ang Kuwento ng Isang Lalaki
at ng kanyang Walong Aso

Itong taong ito na may walong aso ay palaging pumupunta sa gubat. Sa tuwinay lagi niyang kasama ang kanyang walong aso. Isang araw siya'y nakatulong sa gubat na ang kasama ay ang kanyang mga aso. Ang mga asong ito ay malalaki at malalakas, apat ang lalaki at apat ang babai.

Ang araw ay mapula na at malapit nang lumubog at malapit nang maluto ang pagkain. Ang mga aso ay may hinuhukay sa lupa, habang ang lalaki ay nanunuod sa kanila. Ang wika siya sa sarili, "Ano kaya ang hinuhukay ng mga asong ito?"

Oras na maluto ang pagkain ay lalaki ay kumain na. At tinawag niya lahat ang mga aso niya. Nagsilapit sila, kaya't pinakain niya sila. Mabilis na nagsikain ang mga aso kaya't madali rin silang nakatapos. At nagsimula na namang silang maghukay. Hindi nagtagal at malalim na ang kanilang hinuhukay. Sa kalaliman

nito'y halos hindi na nakita ang kanilang mga ulo. Tinanunuod lang sila ng kanilang amo. Naisip niya, "Kung sana may araw pa ay umuwi na ako at babalik na lang. Ngunit ngayon ay hindi na puwede dahil gumagabi na."

Ngayon ay tapos nang kumain ang may-ari ng mga aso at ang hukay naman ay malalim na. Ang pinakamalaking aso ay nagsimulang mamayagpag na parang tinatawag ang kanyang amo. "Bakit mo ako tinatawag?" wika nga amo. Ngunit patuloy ang aso sa pamamayagpag. Ito'y gumagawa ng aso upang lumapit ang may-ari sa kanila sa hukay. Nang magsawa ang aso sapamamayagpag ang ginawa nito'y kinuha ang bag nga may-ari sa kanila at dinala sa hukay. Samantala'y nagsimulang matakot ang may-ari sa mga aso, sapagkat dumidilim na sa gubat. Oras na madala ng aso ang bag nga may-ari sa kanila sa hukay, ang lahat ng aso ay nagsipamayagpag. Wala silang nais kung hindi ang may-ari ay pumunta sa hukay na kanilang ginawa. Kaya't nagtungo ang may-ari sa kanila sa hukay. Walang anu-ano'y nakarinig siya ng tawag mula sa bundok na ganito ang sabi, "Kaibigan, pag-uwi mo ay dalahan mo kami ng sangkalang kahoy para sa kanya." At ang sagot ay ganito ang sabi, "Oo, magdadala." At may nagsalita uling bundok na nagsabi, "Tayo na".

At sumagot ang isang bundok, "Oo, ganyan ang gagawin ko.

Gayon na lang ang takot ng may-ari ng mga aso at kumuha siya ng isang malaking dahon upang itakip sa hukay. At siya'y pumasok sa hukay at nagsindi ng apoy sapagkat ito'y malaking hukay. Ang lahat ng aso'y nakapaligid at nagbabantay.

Maya-maya'y nakarining siya ng tunog ng mga hakbang na papalapit sa hukay. Ang isang babaing aso ay umangil at narinig na lang niya ang iyak ng isang (anito) espiritu at ito'y nagpatuloy ng pagiyak hanggang humina nang humina. Maya-maya'y narining na naman niya ang mga yabag na papalapit sa hukay. Ulit, isang lalaking aso ang umangil at narinig niya ang iyak na pahina nang pahina. Buong magdamag narinig niya ang kanyang mga aso na kagat nang kagat ng mga tao. Ang kanilang mga kinakagat ay mga anito na negnanais kumain sa kanilang amo. Ngayon naman ay ang himig ng pinuno ng mga anito. At ang pinakamalakas na aso ang umangil. At narinig niya ang tutuong napakalakas na iyak hanggang ito'y humina nang humina.

Ngayon ay narinig na niya ang unang tilaok ng manok sa kagubatan. Ang may-ari ng mga aso ay

nasiyahan. Ang wika niya, "Hindi ako namatay," at napuri niya ang kanyang mga aso. Pagkatapos nito ang may-ari ng mga aso ay gumawa ng gamot sapagkat naramdaman niyang wala siyang lakas. Gayon din ang mga aso, nawalan din sila ng lakas. Para bagang sila'y nakakuha ng lason sa mga anito. Pagkatapos niyang makagawa ng gamot ay nagkaruon uli sila ng lakas at ang aso at ang may-ari sa kanila ay inamoy ang simoy ng usok ng gamot.

Nang mag-umaga ang may-ari ng aso ay lumabas na sa hukay. At iginayak niya ang kanyang mga gamit at nagsimula na sa pag-uwi. Tuloytuloy siya sa paglakad. Hindi na siya ulit bumalik sa bundok na malayo sa kabihasanan.

Kwento ng Magkaibang Tboli

May isang lalaki at babai'ng naketira sa kabundukan. Magkalayo ang kanilang tirahan, ngunit minsan sila'y nagkita at nagkaibigan. Sa wakas sila'y nagsama. Ang magulang ng lalaki ay nangamatay na ngunit ang magulang ng babai'y malayo ang tirahan.

Isang gabi, wika ng babai, "Malapit na yata akong manganak." Hindi sila nakatulog halos sa magdamag. Ng madaling araw na, isinilang ang isang sanggol. Nalungkot ang lalaki pagkat wala siyang mai-pa-u-ulam sa bagong nanganak na asawa.

Kaya't pagkaumaga, sinabi ng lalaki sa asawa, "Maghintay kayo dito at papandawin ko ang silo ng baboy damo na aking ini-umang sa gubat. Marehil may huli na yaon at nang sa ganoon ay na mai-ulam tayo." "Oo," sagot ng asawa, "Ngunit huwag kang magtatagal. Alam mo naman na ako'y mahina pa." "Hindi" sagot nga lalaki, "ako'y babalik bago tumanghali."

Kayat kaagad umalis ang lalaki. Sa paglalakad

niya, umabot siya sa dakong pinaglibingan sa kaniyang mga magulang. Bigla siyang sumigaw at sinabi, "Ama ko at Ina ko, samahan muna ninyo ang aking asawa ngayong hapon at wala silang kasama." May tugon siyang narining na wika'y, "Oo, sasamahan namin." Patuloy niyang hinanap ang silo; tumanghali na at malapit ng gumabi ngunit hindi niya matagpuan ang silong kanyang ini-umang.

Samantala, naman ang naghibintay na asawa'y hini mapalagay. May tumanaw sa malayo, may lumabas sa bahay, ngunit walang dumadating. Noon ay papalubog na ang araw at umu-ulan pa.

Sinabi niya sa sarili; "Talaga yatang hindi na dadating ang lalaking iyon," kaya't siya'y kinilabutan sa takot. Kaagad niyang binalot ang kanyang anak, sinuklay ang kanyang buhok at umakyat sa itaas na tulugan ng kanyang bahay.

Madilim at tahimik ang gabi. Nag nakakatulog na siya, biglang nakarining ng mga yabag. Sinilip niya at nakita niyang may dalawang ata-ol na papalapit sa kanyang bahay. Nakarining siya ng tinig na ang sabi'y, "Anak, nandiyan ka ba?" Takot na takot ang bagong nanganak, at hindi makapagsalita. Muling sinabi ng tinig mula sa ata-ol, "Sasamahan ka namin

ngayon," at naka-amoy siya ng di pagkaraniwang amoy na nagmula sa mga ata-ol.

Ang babai'y nakaisip na makipagusap sa suklay at ang wika'y, "Suklay, tulungan mo ako, pagtinawag ka ng mga ata-ol, sabihin mong nagpapasususo ako nga anak." At nagsikap siyang bumaba ng marahan upang makatakas.

Nag makatakas ang mag-ina, nagsalitang muli ang mga ata-ol at ang wika'y, "Anak, halika at magpadikik ka ng apoy." Sumagot ang suklay, "Nagpapasususo pa ako ng bata." Makalawa siyang sumagot, at nahalata ng mga ata-ol na hindi na ang manugang nila ang nagsasalita. Tumingin sila sa itaas at nakita nila iyong suklay ang nasa itaas at sila'y dagling umalis at ang sabi'y, "Ito ang kanyang amoy, ito ang kanyang amoy."

Samantala, ang mag-ina ay nakalayo na at malapit nang maka-abot sa tahenan ng kaniyang mga magulang. Ang mga ata-ol ay malapit na siyang abutan sa isang putiking tulay. Nang makalampas siya sa tulay, napalubog sa putik ang mga ata-ol at hindi na nakaalis doon. Nawalan na sila ng lakas na habulin ang mag-ina.

Muling nakalayo ang babaing pagod na pagod hangang makaabot siya sa bahay ng kanyang mga magulang. Nagtaka ang magulang at ang sabi'y, "Bakit kayo naglakbay sa ganitong oras nga gabi?" Sumagot ang babai, "Ako'y may suliranin. Dalawang ata-ol ay halos ako'y lamunin." "Siyanga?" sabi ng magulang. "Napakahigpit na dalaw sa inyo iyan at halos mamatay ka na sa pagod. Huwag na kayo bumalik at dito na kayo magtira sa amin."

Ito ang kwento ng mga tao sa una.

